

8. Hai-Nyzhnyk, P. (2010). *UNR i ZUNR: stanovlennia orhaniv vlady i natsionalne derzhavotvorennia (1917-1920)* [UPR and WUPR: formation of the authorities and national state building (1917-1920)]. Kyiv. [in Ukrainian].

9. Hai-Nyzhnyk, P. (2016). *Ukrainska dyplomatiia i mizhnarodna finansova polityka uriadiv Tsentralnoi Rady, Ukrainskoi Derzhavy (Hetmanatu) ta Dyrektorii UNR (1917-1922)* [Ukrainian diplomacy and international finance policy govern-

ments of Central Rada, Ukrainian State (Hetmanate) and Directory UPR (1917-1922)]. Kyiv: Duliby. [in Ukrainian].

10. Koval, R. (2001). *Povernennia otamaniv Haidamatskoho kraiu* [Return of the otamans of the Haydamak Region]. Kyiv: Diokor. [in Ukrainian].

11. Kapustianskyi, M. (2004). *Pokhid ukrainskykh armii na Kyiv-Odesu* [Campaign of Ukrainian armies on Kyiv and Odessa]. Kyiv: Tempora. [in Ukrainian].

Yevhen Shparhalo,

Research Assistant of Department of Foreign Ukrainica, Vernadsky National Library of Ukraine

ELUCIDATION OF UKRAINIAN REVOLUTION EVENTS 1917–1921 IN JOURNAL «THE NEWS OF THE COMBATANT»

Analyzed the coverage of events of the Ukrainian Revolution of 1917 – 1921 on the pages of the Journal of the Combatant, which is stored in the funds of the Department of Foreign Ukrainica at the Institute of Book Science of the Vernadsky National Library of Ukraine. It was found out that the main aspect, which was focused on the authors of the journal articles, was military events of national liberation struggle in Ukraine at the beginning of the twentieth century.

K e y w o r d s: Department of Foreign Ukrainica at the Institute of Book Science of the Vernadsky National Library of Ukraine, Ukrainian revolution 1917–1921, «The news of the combatant», veteran organization of Ukrainian Diaspora.

Стаття надійшла до редакції 7.02.2018 р.

УДК 016: [94 : 323.272] (477)''1917/1921''

Тетяна Добко,

д-р. наук із соц. комунікацій,
завідувач відділу Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

Олександр Дуднік,

канд. іст. наук, ст. науковий співробітник
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

Бібліографічні покажчики з історії національно-визвольних змагань українського народу 1917–1921 рр. (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.)

У статті проаналізовано бібліографічні посібники з історії національно-визвольних змагань українського народу 1917–1921 рр., видані в Україні, СРСР та кордоном у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. Висвітлено їх структуру, тематику, інформаційне наповнення, простежено зміну методологічних засад їх підготовки, представлено актуальні бібліографічні посібники, підготовлені до 100-річчя Української революції.

К л ю ч о в і с л о в а: вітчизняна історична бібліографія; бібліографування видань, присвячених Українській революції 1917–1921 рр.; бібліографічні покажчики II половини ХХ – початку ХХІ ст.

Тематика національно-визвольних змагань українського народу, зокрема періоду Української революції 1917–1921 рр., є однією з найпоширеніших серед досліджень українських істориків і літераторів. За кількістю праць, приурочених їй, вона поступається хіба що Хмельниччині. Щоправда, в СРСР, зокрема після встановлення тоталітарного режиму й підміни національних інтересів класовими, дослідження

означеної тематики були заборонені. Відповідно й революційні події 1917–1921 рр. на українських землях подавалися тільки з класових позицій, а все, що стосувалося відродження української державності – таврувалося. Спотворення вітчизняної історії мало на меті позбавити наш народ історичної пам'яті, його майбутнього. На перешкоді таких планів стояла українська діаспора в країнах Заходу. Вона була чи не єдиним рупором, що нагадував

про інше бачення історичного минулого українців, зокрема, періоду революційної доби. «Залізна завіса», якою СРСР відгородився від Західного світу, не допомагала. Радянські історики змушені були, хоча й критично, реагувати на праці українських дослідників з діаспори. Так формувалися дві прямо протилежні історії українського народу – радянська і незалежна. Різнобічний масив документів, наукових робіт з революційної доби як українських радянських дослідників, так і українських вчених з діаспори бібліографувався і в СРСР, і за кордоном. Бібліографічні списки публікувалися у фахових журналах, збірниках, монографічних дослідженнях. Крім того, описи праць з революційного періоду включено до низки бібліографічних покажчиків суміжних тематик. Однак більшість з них залишається маловідомими для сучасних дослідників. Водночас, до радянських покажчиків нині взагалі не прийнято звертатися, що часто є помилковим як з історичної, так і методологічної точок зору.

В умовах становлення інформаційного суспільства бібліографічні покажчики є своєрідними навігаторами для дослідників. Відсутність інформації про них рівноцінна самій їх відсутності.

Отже, недостатнє вивчення означеного питання, а також 100-річчя відзначення національно-визвольних змагань 1917–1921 рр. потребують проведення комплексного, системного аналізу бібліографічних джерел для створення цілісної та узагальнюючої картини бібліографічного забезпечення цієї теми. Дана стаття є продовженням нашого дослідження, викладеного у статті «Бібліографічні посібники з історії національно-визвольних змагань українського народу (1917–1921 рр.) (перша половина ХХ ст.)» [22]. У даній статті аналізуються бібліографічні джерела з означеної тематики, опубліковані у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.¹

Встановлення тоталітарного режиму в СРСР сприяло запровадженню єдиної, марксистсько-ленінської, методології вивчення й висвітлення історичних процесів, подій, що мало формувати у громадян лише однобічне їх розуміння, бачення

та оцінку. З 1930-х рр., згідно з новою методологією, у радянській історичній науці, і відповідно бібліографії, було уніфіковано назву жовтневих подій, запроваджено ідейні кліше для українських національних діячів і організацій. Видані вже до 20-ї річниці відзначення Жовтня покажчики у своїй назві містили загальноприйнятий у СРСР термін «Велика Жовтнева соціалістична революція», а ось дослідження представників українських національних сил в них не відображалися. Водночас була представлена література про громадянську війну і так звану боротьбу із зовнішньою «інтервенцією та контрреволюцією».

У перших розділах бібліографічних посібників, як правило, подавалися твори класиків марксизму-ленінізму про соціалістичну революцію та її значення. Вони слугували методологічним підґрунтям вивчення і висвітлення відповідних подій. До бібліографічних покажчиків обов'язково включалася інформація про документи і матеріали партійних з'їздів, конференцій, пленумів ЦК, з'їздів Рад; про доповіді керівників Компартії та радянського уряду; про збірники документів; про монографії, статті, нариси, спогади і мемуари лише більшовицьких або прокомуністичних діячів і авторів. Замість праць зарубіжних дослідників, зокрема емігрантів, наводилися відомості про статті з критики їх робіт. Вони подавалися в окремому розділі або підрозділі за рубрикою «Критика буржуазно-націоналістичних фальсифікацій історії Великого Жовтня».

До кожної річниці Жовтневих подій з'являлися ретроспективні, науково-допоміжні та рекомендаційні тематичні бібліографічні посібники. Наприклад: бібліографічний список «До ХХ річчя Великої Жовтневої соціалістичної революції» (Київ, 1937); «Велика Жовтнева соціалістична революція на Україні» (Харків, 1957); «Підготовка і проведення Великої Жовтневої соціалістичної революції. Встановлення радянської влади на Україні»; «40 років Радянської влади на Україні» (Київ, 1958); «Великий Жовтень на Україні (березень 1917 р. – лютий 1918 р.)» (Київ, 1967); «Великий Жовтень у працях, опублікованих на Україні» (Київ, 1978) та ін.

Широко видавалися в УРСР й рекомендаційні біобібліографічні покажчики, присвячені більшовикам-революціонерам: «Вони боролися за владу рад» (Харків, 1965), «Їх іменами названо вулиці» (Харків, 1965), «Борці за велику справу» (Ужгород, 1967); «Їх імена безсмертні» (Київ, 1975) та

¹ Біобібліографічні покажчики докладніше представлено в окремій публікації: Добко Т. Біобібліографічні посібники з історії національно-визвольних змагань українського народу (1917–1921 рр.) як джерело енциклопедичних досліджень. *Українська енциклопедистика. Регіональний аспект : Матеріали V Міжнар. наук. конф. «Українська енциклопедистика» / НАН України, Ін-т енциклопед. дослідж.* Київ, 2017. С. 34–43.

ін. Літературу про захоплення більшовиками влади у регіонах висвітлювали красензавчі бібліографічні посібники «Великий Жовтень і революційно-визвольна боротьба трудящих Північної Буковини» (Чернівці, 1967); «Борці за владу Рад – наші земляки» (Хмельницький, 1975); «Борці за владу Рад на Чернігівщині» (Чернігів, 1987) тощо.

Ретроспективні покажчики змісту окремих періодичних видань є важливими джерелами з пошуку інформації про революційні події. Варто згадати систематичні покажчики змісту часописів «Літопис революції» за 1922–1933 рр. Ф. Сарани та «Життя й революція» за 1925–1934 рр. Н. Рєви², систематичні покажчики змісту «Українського історичного журналу» (УІЖ) за 1957–2001 роки.

Заслуговує на увагу покажчик «Бібліографії зарубіжних видань з історії України» (Київ, 1971), виданий накладом 300 примірників «для службового користування». Готувався він з «метою допомогти радянським науковцям та партійно-пропагандистському активу в рішучому викритті ідеологічних підступів антикомунізму» [3]. Незважаючи на конкретну ідеологічну спрямованість, покажчик і нині є цінним бібліографічним джерелом, адже включає відомості про значний пласт видань української еміграції, славистичних та «радянознавчих» центрів. У підрозділі «Дослідження в галузі «українознавства» представлені матеріали з історії визвольної боротьби України А. Крезуба (О. Думіна), П. Зленка, І. Шедрика та ін.

З-поміж загальносоюзних покажчиків, в яких містилися описи видань про події революційної доби в Україні, – «Великая Октябрьская социалистическая революция. Борьба за власть Советов в период иностранной военной интервенции и гражданской войны» (Москва, 1959); «Великая Октябрьская социалистическая революция. Борьба за власть Советов в период иностранной военной интервенции и гражданской войны» (Москва, 1960, 1962); «Великая Октябрьская социалистическая революция» (Москва, 1961); «Великая Октябрьская социалистическая революция (март 1917 – март 1918 г.)» (Москва, 1967); «Великая Октябрьская социалистическая революция и гражданская война» (Москва, 1977).

² Покажчик до журналу «Літопис революції» / склав Ф. К. Сарана. *Науково-інформаційний бюлетень Архівного управління УРСР [при Раді Міністрів УРСР]*. 1957. № 3 (29). С. 99–128; № 4 (30). С. 111–146; Рєва Н. М. «Життя й революція». 1925–1934 : сист. покажч. змісту / ред. М. П. Гуменюк ; АН УРСР, Львів. наук. б-ка. Львів, 1970. [3], 168 с.

Події революційної доби 1917–1920 рр. були популярною темою у творчості радянських поетів, письменників, драматургів, а згодом і їх колег з країн соціалістичного табору. Художні твори відображено у ретроспективних бібліографічних покажчиках «Великая Октябрьская социалистическая революция в произведениях советских писателей. К истории советской литературы»; «Великая Октябрьская социалистическая революция в зарубежной художественной литературе и публицистике» (Москва, 1967) та ін. Літературні твори різних жанрів, представлені в них, з комуністичних позицій висвітлюють події тих часів і на теренах України.

На противагу радянській історіографії, вільна українська думка розвивалася в країнах Заходу. Серед бібліографічних видань української діаспори варто виокремити праці Ю. Лавриненка «Ukrainian Communism and Soviet Russian Policy Toward the Ukraine [Український комунізм та політика радянської Росії щодо України], 1917–1953»³ та С. Ріпецького «Бібліографія джерел до історії Українських Січових Стрільців» [1]. Вони й до нині є найгрунтовнішими з цієї теми. Зокрема, бібліографічне дослідження С. Ріпецького містить відомості про рідкісні друковані матеріали за 1912–1964 рр., що розкривають історичне значення УСС як першої військової формації новітньої доби історії України, її політичний характер та авангардну роль у визвольній війні. Матеріали покажчика згруповано за розділами: Преса УСС; Книги (збірники, календарі, альманахи, публікації окремих авторів, історичні праці, спомини, нариси, белетристика); Статті і публікації в журналах, газетах і збірниках. Представлені у виданні публікації висвітлюють усі історичні етапи та сфери життєдіяльності УСС – передумови зародження, участь у Першій світовій та польсько-українській війнах, перебування на теренах Великої України у 1919 р., ідеологію, традиції і культуру, духовне, освітнє, театральне, пісенне й літературне життя, а також пресу стрільців.

Велику цінність для дослідників має ґрунтовний двотомний покажчик українських вчених з діаспори Олега і Олександри Підгайних «The Ukrainian Republic in the Great East-European Revolution» [Ук-

³ Lawrynenko J. *Ukrainian communism and Soviet Russian policy toward the Ukraine : an annotated bibliography 1917–1953*. New York: Research program on USSR, 1953. 454 p. Retrieved from <http://diasporiana.org.ua/ukrainica/8365-lawrynenko-j-ukrainian-communism-and-soviet-russian-polise-toward-the-ukraine-an-annotated-bibliography-1917-1953/>

раїнська Республіка у Великій Східноєвропейській революції] ⁴, який став доступним дослідникам в Україні лише за часів незалежності. Всі представлені у його розділах дослідження і джерела поділено на три групи: українські, західні (латиницею) та російські. Такий підхід дає змогу вченим порівнювати погляди різних авторів й всебічно аналізувати події. Відображені у посібнику матеріали висвітлюють питання національно-територіальної автономії українських земель (1907–1917), виникнення Української Республіки (УР) (1917–1918), існування Гетьманату, періоди Відродження, Соборності та занепаду УР, а також – війну й республіканське повстання 1920 р. та їх наслідки (кінець 1920–1923). Варто додати, що Підгайні уклали ще й покажчик, присвячений С. Петлюрі [4].

Відомий український бібліограф М. Тарнавська підготувала бібліографію «Українська національна революція в поезії 1917–1967» ⁵. Покажчик відображає як окремі збірки, так і поезії на тему національної революції, вміщені в антологіях, альманахах, збірниках.

На сторінках часопису «Українська книга» (Філадельфія) Л. Шанковський опублікував «Бібліографію до історії українського повстанського руху під час визвольної війни 1917–1920 рр. і після неї, 1921–1924 рр.» [2]. За абеткою тут подано як окремі видання, так і публікації з періодичних видань діаспори та України за 1924–1969 рр.

У 1989 р. Р. Маланчук, за підтримки Української Вільної Академії Наук у США і Канадського інституту українських студій Альбертського університету, підготував ановану бібліографію «Володимир Винниченко» (Едмонтон, 1989). У першій її частині подано твори В. Винниченка, публіцистику революційної доби (статті, виступи, листи, доповідні записки, щоденник тощо). У другій – літературу про відомого письменника і голову уряду УНР. Цінність покажчика ще й в тому, що у ньому представлено зміст архіву В. Винниченка, який зберігається у Колумбійському університеті США, а також маловідому в Україні літера-

туру державних, приватних і публічних бібліотек, наукових товариств, установ США і Канади.

До кінця 1980-х – початку 1990-х рр. український національно-визвольний рух у революційну добу розглядався радянською владою як буржуазно-націоналістичний, антинародний, а усі його прояви відносилися до контрреволюції. Центральна Рада, УНР, ЗУНР були затавровані як буржуазно-націоналістичні організації та утворення. В історичній літературі вони згадувалися лише як об'єкти, проти яких боролися робітники і селяни України на чолі з більшовицькою партією. На цій методології ґрунтувалася радянська історіографія й відповідно – методика підготовки, структура, змістове наповнення усіх бібліографічних посібників.

Як слушно зауважує Г. Казьмирчук, «...в процесі формування радянської історичної науки розвивається радянська історична бібліографія, яка характеризується класовим нетерпінням до інакомислячих, забороною опису праць тих вчених, хто попав у списки ворогів радвлади, а також тих, хто вимушений був емігрувати, рятуючи своє життя» [16, с. 55].

За ідеологічними підходами, покажчики періоду «перебудови» в СРСР фактично не відрізнялися від видань попередніх років. Адже тодішні зміни в суспільно-політичному житті країни КПРС подавала як продовження практики удосконалення і розвитку радянського суспільства, започаткованих Жовтнем 1917 р. Такими є покажчики: «Великий Жовтень на Україні та захист його завоювань» (Київ, 1987); «Шляхом Жовтня» (Київ, 1987); «Великая Октябрьская социалистическая революция и гражданская война» (Москва, 1987); «Победа Великой Октябрьской социалистической революции и борьба за установление и упрочение Советской власти, 25 октября (7 ноября) 1917 г. – июль 1918 г.» (Москва, 1987–1991).

Радянська бібліографія, як і історіографія, не розкривала матеріалів з питань українського національно-визвольного руху. «Найцінніші джерельні матеріали до історії наших визвольних змагань, – зазначав С. Ріпецький, – це в першій мірі оригінальні документи, численні архівні фонди, як рівнож багато давніх опублікованих матеріалів – були у переважній більшості знищені внаслідок воєнних подій, революцій та плянкової акції московських більшовиків, які весь час свого панування в Україні, старалися затерти і знищити сліди і документи визвольної боротьби українського народу» [1, с. 5].

Наприкінці 1980-х рр., а особливо після проголошення незалежності України, історична наука поступово позбувається ідеологічного диктату, вчені

⁴ Pidhainy O. S. Pidhaina O. I. *The Ukrainian Republic in the Great East-European Revolution : a bibliogr.* [Part 1–2.] / pref. by M. Mladenovic. Toronto ; New York : New Review Books, 1971–1975. Vol. 5. 1971. XV, 376 p.; Vol. 6. 1975. XV, 387 p.

⁵ Тарнавська М. *Українська національна революція в поезії (1917–18–1967)* : бібліогр. / збрала Марта Тарнавська. Едмонтон: Славута, 1969. 8 с. URL : <http://diasporiana.org.ua/slovniki-dovidniki/664-tarnavska-m-ukrayinska-natsionalna-revoluytsiya-v-poeziyi-1917-1967-bibliografiya/>

повертаються до тематики національно-визвольних змагань. Бібліографи поновлюють формальний принцип відображення бібліографічної інформації у гуманітарних науках, бібліографування підпорядковується насамперед науковості та неупередженості.

У роки незалежності стають доступні, сховані у «спецсховищах», архівні документи, дослідження вчених української діаспори. Знято табу і повертаються до наукового обігу замовчувані та заборонені імена національних героїв – учасників визвольних змагань. На новій джерельній базі здійснюються наукові дослідження, присвячені УЦР і УНР, відомим особистостям – будівничим української держави, народним героям. Інформація про такі праці розміщується у щорічному науково-допоміжному бібліографічному покажчику «Історія України», який видає Національна історична бібліотека України⁶.

Важливими джерелами з даної тематики є покажчики, що розкривають зміст періодичних видань, які виходили в Україні і за кордоном.

Нині вітчизняним науковцям доступні покажчики журналу «Український історик» (VI), що видавався у США за редакцією Л. Винара. У 1993 р. вийшов покажчик VI, в якому представлено літературу за всі попередні – 1963–1992 роки. Серед головних тем – «50-ліття Української Національної Революції» (1967, том VI), три томи журналу за 1966, 1984 та 1991 рр., присвячені М. Грушевському. Тематичними рубриками у низці номерів журналу були: «Воєнна історіографія» (1970), «Грушевськіяна» (1972), «Симон Петлюра» (1974) та ін. З-поміж досліджень революційної доби покажчик інформує про праці: І. Витановича «Аграрна політика українських урядів революції й визвольних змагань, 1917–1920» (1967, № 3–4), І. Каменецького «Німецька політика супроти України в 1918-му році та її історична генеза» (1968, № 1–4 ; 1969, № 1–3), Б. Мартоса «Перші кроки Центральної Ради (1973, № 3–4), Н. Полонської-Василенко «Революція 1917: Спогади» (1988, № 1–4 ; 1989, № 1–3), М. Шляхтиченка «До історії Директорії Української Народної Республіки» (1965, № 1–4)⁷.

⁶ *Історія України : наук.-допом. бібліогр. покажч. за [1991–2016] роки / Держ. закл. «Нац. іст. б-ка України»*. Київ, 1993–2017.

⁷ *Український історик: журн. укр. іст. т-ва : покажч. змісту. 1963–1992 / АН України, Ін-т укр. археографії, Укр. іст. т-во, Історіогр. коміс ; упоряд.: М. Гавур, В. Шандра. Нью-Йорк ; Київ ; Мюнхен, 1993. 114 с. (Науково-довідкові видання з історії України ; вип. 27).*

Покажчик «Українського історика» 1999 р. видання містить бібліографію статей, рецензій, допоміжні покажчики, зокрема документальних публікацій часопису за 1963–1997 рр. Серед статей, приурочених визвольним змаганням, варто виділити працю С. Витвицького «Галичина у міжнародній політиці в 1914–1923 роках» (1995. XXXI. Ч. 1–4), дослідження Н. Р. Кічигіна «Аграрне питання Центральної Ради на сторінках «Українського історика» (1994. XXXI. Ч. 1–4) [11].

Підрозділ «Національно-визвольні змагання (1917–1920 рр.)» систематичного покажчика журналу «Визвольний шлях» (Великобританія)⁸, відображає публікації, вміщені на сторінках часопису упродовж 1948–1998 рр. [9].

Покажчик публікацій газети «Свобода» – першого друкованого видання Українського Народного Союзу у США, зокрема четвертий його випуск, вміщує інформацію про відозви, постанови, рішення, угоди УЦР за 1914–1918 рр., що дає змогу простежити її внутрішню і зовнішню політику [5].

Укладений Б. Ясінським покажчик змісту «Літературно-наукового вісника» за 1898–1932 рр., крім досліджень, документів і матеріалів, присвячених революційній добі, містить список рецензій на окремій з них⁹.

Праці з революційної доби відображені також у систематичних покажчиках журналів: «Вісник», що видавався у 1933–1939 рр. у Львові за редакцією Д. Донцова, «Червоний шлях», який виходив у Харкові у 1923–1936 рр., «Сучасність» за 1961–2003 рр.¹⁰ та ін.

⁸ Покажчик існує лише як опрацьована машинописна копія у двох примірниках, один з яких зберігається у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ) і надається читачам у читальному залі довідково-бібліографічних видань, другий у Національній бібліотеці України імені Ярослава Мудрого.

⁹ Ясінський Б. Літературно-науковий вісник : покажч. змісту. Том 1–109 (1898–1932) / Богдан Ясінський. Київ ; Нью-Йорк : Смолоскип, 2000. 544 с. (*Записки наукового товариства ім. Шевченка, Філологічна секція*, т. 213).

¹⁰ Добко Т., Ясінський Б. *Вісник : місячник літератури, мистецтва, науки й громадського життя, 1933–1939* : сист. покажч. змісту / НАН України, НБУВ, Б-ка Конгресу США, НТШ. Київ ; Вашингтон ; Нью-Йорк, 2002. 340 с. ; *Червоний шлях (1923–1936) : сист. покажч. змісту* / М-во культури і мистецтва України, Нац. парлам. б-ка України ; упоряд.: Н. В. Лошинська, А. С. Захаркіна ; наук. ред. В. В. Патока. Київ, 2003. 215 с. ; *Бібліографічний довідник журналу «Сучасність». 1961–2003* / ред.-упоряд. Микола Чубук. Львів: Кальварія, 2003. 480 с.

Цілий розділ «У полум'ї революції і громадянської війни» включає покажчик змісту українського культурологічного журналу «Хроніка 2000» за 1992–2007 рр.¹¹

Фахівцями Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника підготовлено систематичний покажчик змісту журналу «Книгар»¹², що виходив у Києві у 1917–1920 рр. Особливо багатий актуальними матеріалами з визвольних змагань розділ «Критика і бібліографія», де, зокрема, розміщено рецензії на політико-агітаційні видання тих часів. Співробітниками цієї ж бібліотеки видано у трьох томах і чотирьох книгах бібліографічний посібник «Українська книга в Галичині, на Буковині, Закарпатті, Волині та в еміграції, 1914–1939»¹³, які також включають опис окремих видань про революційні часи, опубліковані у 1917–1927 рр.

Бібліографічний довідник українознавчих матеріалів «Джерела альтернативного українознавства (Європа, 1940–1945 р.)», підготовлений Б. Грановським (Київ, 2002), висвітлює періодичні видання української діаспори в Європі, радянської влади, німецької окупаційної адміністрації в Україні та проводу ОУН–УПА часів Другої світової війни. Посібник структурований за хронологічно-алфавітним принципом і має предметно-тематичний покажчик, що включає рубрики: «Більшовизм в Україні», «Військова справа», «Громадсько-політичні рухи», «Грушевськознавство», «Державотворення», «Діячі (історії) національні герої», в яких вказані статті з революційної доби. Б. Грановський уклав також біобібліографічний покажчик «Михайло Грушевський – перший президент України, академік» (Київ, 2001).

¹¹ *Хроніка 2000: систем. покажч. змісту / редкол.: Ю. Буряк [та ін.] ; авт.-уклад.: С. Бабич, В. Патока ; наук. ред. В. Кононенко. Київ: Фонд сприяння розвитку мистецтв, 2008. 363 с.*

¹² *Льницька Л., Хміль О. Журнал «Книгарь»: літопис укр. письменства (1917–1920) : сист. покажч. змісту / відп. ред. Л. В. Сніцарчук : НАН України, Львів. нац. наук. б-ка України ім. В. Стефаника. Львів, 2016. 393 с.*

¹³ *Українська книга в Галичині, на Буковині, Закарпатті, Волині та в еміграції, 1914–1939 : бібліогр. покажч. / уклад.: Л. І. Льницька (кер. проекту), Т. М. Дубова, Л. Я. Кужель [та ін.] ; НАН України, Львів. нац. наук. б-ка України ім. В. Стефаника. Львів, 2010. Т. 1: 1914–1919. 2010. 470 с. ; Т. 2: 1920–1923. 2012. 802 с. ; Т. 3: 1924–1927, кн. 1. 1924–1925. 2015. 446 с. ; Т. 3: 1924–1927, кн. 2. 1926–1927. 2016. 1020 с.*

Цінним внеском у розвиток бібліографії з тематики визвольних змагань українського народу є покажчик «Українська революція і державність (1917–1920 рр.)», укладений бібліографами НБУВ [12]. Зорієнтуватись у колосальному інформаційному масиві і всебічно висвітлити тему допомагає чітко розроблена систематизація матеріалу. Покажчик складається з шести розділів: Загальний розділ; УЦР. Утворення УНР; Українська держава. Гетьманат; Директорія. Відродження і розвиток УНР; ЗУНР; УСРР. Кожен розділ ділиться на підрозділи: Джерела; Документи; Спогади; Огляд джерел. Історіографія. До видання включено інформацію про вітчизняні та зарубіжні джерела: книги, брошури, автореферати дисертації, статті з журналів, збірників, тези наукових конференцій, рецензії, депоновані рукописи за 1917–2000 рр. українською, російською мовами, видані в Україні та СРСР, а також про численні публікації з видань США, Канади, Великобританії, Франції, Аргентини, інших країн (усього 6848 назв).

Матеріали посібника всебічно відображають різні думки, погляди, розкривають як процеси державотворення, так і соціально-економічну та зовнішню політику, становище селянства і розв'язання аграрного питання, розвиток освіти, науки, культури, релігії, розбудову збройних сил, стан міжнародних відносин. Слушними й нині є слова його укладачів: «Сучасна політична арена України своєрідно повторює чимало складових тодішньої гами суспільних чинників. Наш час багато в чому потребує вирішення завдань, що їх уже ставила історія перед Україною» [12, с. IV]. Не зважаючи на значний обсяг та широту охоплення матеріалів, покажчик не вичерпує бібліографування теми.

Актуалізація досліджень з питань соборності українських земель сприяла підготовці низки нових бібліографічних посібників. У першу чергу, тут варто згадати такі видання, як «Українська соборність: ідея, практика, проблеми (до 85-річниці проголошення Акту Злуки УНР та ЗУНР)», «Соборність України: від ідеї до сьогодення (до Дня Соборності України)»¹⁴.

¹⁴ *Українська соборність: ідея, практика, проблеми (до 85-річниці проголошення Акту Злуки УНР та ЗУНР) : бібліогр. покажч. / уклад. В. О. Герасимова, Н. М. Чала. Запоріжжя: ЗДУ, 2004. 25 с. URL: <http://library.znu.edu.ua/files/sobornost.pdf> ; *Соборність України: від ідеї до сьогодення (до Дня Соборності України) : бібліогр. покажч. / Донбас. держ. машинобуд. акад., Наук.-техн. б-ка ; уклад. В. І. Алексєєва; відповід. ред. Ж. І. Коробка. Краматорськ, 2015. 11 с.**

Тема державності, національно-представницьких органів знайшла своє відображення у низці відповідних бібліографічних показників. Це, насамперед, видання «Українська Центральна Рада: сторінки історії»¹⁵, яке включає документи УНР, книги і статті про її діяльність авторів різних політичних поглядів (загалом 773 записи). Матеріал систематизовано за розділами: Джерела історії УЦР (Документи, видані УЦР. Документи доби УЦР. Твори діячів УЦР. Мемуари); Діяльність УЦР на чолі національного руху та процесу відновлення української державності (Історія УЦР у загальних роботах. Політичні умови та окремі аспекти діяльності УЦР); Причини поразки та значення УЦР; Персоналії діячів УЦР; Бібліографія.

Національно-визвольні змагання українського народу 1917–1921 рр. характеризувалися жорсткою боротьбою з більшовицькою Росією на теренах Наддніпрянщини та відновленою Польською державою у Галичині. Література про особливості українсько-польських стосунків у революційні роки представлена у покажчику «Бібліографія історії українсько-польських відносин: суспільно-політичні та економічні процеси»¹⁶, підготовленому дослідниками Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича.

Революційна доба характеризувалася масовим терором і репресіями. Свою участь у них радянська влада приховувала і замовчувала, але, як виявилось, масштабно використовувала ці інструменти упродовж усього періоду свого існування. З літературою з даного питання можна ознайомитися в бібліографічному покажчику Є. К. Бабич і В. В. Патоки «Репресії в Україні (1917–1990 роки)»¹⁷ та анотованому покажчику архівних кримінальних справ «Основного» фонду СБУ «Репресії проти учасників антибільшовицького руху в Україні (1917–1925 рр.)» (Харків, 2015).

¹⁵ *Українська Центральна Рада: сторінки історії* : бібліогр. покажч. / склад. Т. О. Сосновська [та ін.] ; наук. ред. М. О. Малиновський ; Харків, держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка. Харків, 1999. 102 с. URL: <http://elib.nplu.org/view.html?id=8682>

¹⁶ *Бібліографія історії українсько-польських відносин: суспільно-політичні та економічні процеси (за матеріалами картотеки Мирона Кордуби)* / НАН України, Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича ; упоряд.: Олег Піх, Оксана Руда. Львів, 2009. 366 с.

¹⁷ *Репресії в Україні (1917–1990 рр.)* : наук.-допоміж. бібліогр. покажч. / Нац. парламент. б-ка України ; авт.-упоряд. Є. К. Бабич, В. В. Патока. Київ : Смолоскип, 2007. 519 с.

Розширити вивчення тематики визвольних змагань українського народу в західному регіоні допоможе бібліографічний довідник В. Великочия «Велика Східноєвропейська революція, Перша світова війна і Галичина (Українська історіографія суспільно-політичних процесів)»¹⁸, де наведено основну історичну літературу, присвячену суспільно-політичним процесам у Галичині періоду Великої Східноєвропейської (1914–1920 рр.) та Української (1914–1920 рр.) революцій, Першої світової війни (1914–1918 рр.). Тут також відображено праці вітчизняних і зарубіжних істориків упродовж ХХ – початку ХХІ ст.

Грунтовний бібліографічний показник «Схід і Південь України: час, простір, соціум», підготовлений колективом науковців НБУВ спільно з вченими Інституту історії НАН України, містить окремий розділ з переліком видань, що відображають національно-визвольні змагання українського народу 1917–1921 рр. на південно-східних теренах України [21, с. 92–109].

Останнім часом з'явилися нові показники видань, присвячених відомим діячам національних змагань 1917–1921 рр.: В. Винниченку, М. Грушевському [6; 20], Н. Махну [10; 18], С. Петлюрі [14; 19], П. Скоропадському [15; 17]; невідомим або маловідомим героям визвольної доби, зокрема козакам-гайдамакам Холодного Яру на Черкащині. Матеріали про виступи останніх проти більшовиків і створену ними Холодноярську республіку (1918–1922 рр.) представлено в історико-краєзнавчому бібліографічно-фактологічному покажчику «Під зеленими шатами Холодного Яру: сторінками історії»¹⁹.

Привертає увагу сучасних дослідників і тема героїв Крут. З нагоди 90-х роковин цієї події бібліографи НБУВ підготували два бібліографічні списки «Бій під Крутами 29 січня 1918 р.», які відобража-

¹⁸ Великочий В. *Велика Східноєвропейська революція, Перша світова війна і Галичина (Українська історіографія суспільно-політичних процесів. Бібліографія)* : бібліогр. довід. / М-во освіти і науки України, Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника, Івано-Франк. обл. організація Нац. спілки краєзнавців України. Івано-Франківськ: Видав. Кушнір Г. М., 2014. 180 с.

¹⁹ *Під зеленими шатами Холодного Яру: сторінками історії* : бібліогр.-фактогр. покажч. / Упр. культури Черкас. облдержадмін., Черкас. обл. універс. наук. б-ка ім. Т. Шевченка ; [уклад.: Л. Т. Демченко, Н. В. Адешелідзе ; ред. Г. С. Круглякова]. Черкаси, 2011. 40 с. : іл.

ють дослідження, спогади та художньо-літературні твори²⁰. Цій темі присвячено й методично-бібліографічні матеріали «Назавжди вписані в історію України: пам'яті героїв Крут»²¹. Ґрунтовна прикнижкова бібліографія, що охоплює книги, статті з періодичних видань, художню літературу України та діаспори за 1918–2013 рр., вміщена у збірнику документів і матеріалів, виданому Українським інститутом національної пам'яті «Бій під Крутами в національній пам'яті»²².

З нагоди 100-річчя Української революції за фондами бібліотеки Криворізького державного педагогічного університету підготовлено рекомендаційний бібліографічний покажчик «Україна в революційну добу: до 100-річчя подій Української революції 1917–1921 рр.» (Кривий Ріг, 2017). У восьми тематичних розділах цього видання (У вогні війни і революції; Утворення УНР. Українська державність доби Центральної Ради; Рухи, партії, угруповання в боротьбі за утворення Української демократичної держави; Українська держава за гетьманату П. Скоропадського; Політична діяльність директорії УНР. Злука УНР і ЗУНР; Лицарський подвиг під Крутами; Визначні діячі доби української національно-демократичної революції; Катеринославщина в роки Української революції. Громадсько-політичні й військові діячі) репрезентовано фундаментальні історичні монографії, наукові й науково-методичні праці, навчально-методичні посібники, присвячені дослідженню означених подій (всього 277 записів за 1950–2016 рр.).

До ювілею УЦР опубліковано бібліографічний покажчик «Українська Центральна Рада як чинник

національної державності: до 100-річчя утворення УЦР»²³, який містить інформацію про книги, наукові статті, дисертаційні дослідження та інші публікації наукової бібліотеки Запорізького університету. Видання систематизовано за тематичними рубриками: Джерельна база; Початок Української революції та утворення Центральної Ради (ЦР); Склад і структура ЦР; Функції та основні сфери діяльності ЦР; Діячі ЦР; Вивчення теми «Українська Центральна Рада» в школі; Південь України в період ЦР.

Особливістю покажчика є те, що розділ «Спогади. Мемуари...» містить відомості про рідкісні і цінні документи різних років з електронної бібліотеки української діаспори «Diasporiana». У розділі «Електронні архіви» представлено унікальні свідчення учасників про перебіг українських національно-визвольних змагань початку ХХ ст. із рубрики «Документальні виставки online» Офіційного веб-порталу Державної архівної служби України, у розділі «Діячі ЦР» виокремлено персональні рубрики, в яких зібрано публікації про найбільш яскравих діячів ЦР. Загальна кількість включених до покажчика матеріалів становить 1369 бібліографічних записів.

Щойно побачив світ рекомендаційний бібліографічний покажчик «Січеславщина в огні та бурі революції 1917–1921 рр.» Т. Цимлякової²⁴, приурочений 100-річчю українських національно-визвольних змагань у Придніпров'ї. До посібника увійшли списки окремих публікацій з книжкових збірників і періодичних видань за період від початку 1990-х рр. і до нинішнього часу, а також біобібліографії визначних й водночас маловідомих в Україні діячів українського національного руху на Січеславщині, зокрема, Д. Лисиченка, М. Кузьменка, Т. Романченка та ін.

²³ *Українська Центральна Рада як чинник національної державності: до 100-річчя утворення УЦР* : бібліогр. покажч. / уклад.: О. А. Мерцалова; відп. за вип. Н. М. Чала ; Запоріж. нац. ун-т. Запоріжжя : ЗНУ, 2017. 114 с. URL: http://library.znu.edu.ua/bibliograf/pokazniki/2017/Ukrainska_rada.pdf.

²⁴ Цимлякова Т. *Січеславщина в огні та бурі революції 1917–1921 рр. (до 100-річчя українських визвольних змагань)* : реком. бібліогр. покажч. / упоряд.: І. Голуб, М. Шилкіна ; Дніпропетровськ. обл. універс. наук. б-ка (ДЮУНБ) ім. Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія. Краєзнав. від., Дніпропетровськ. нац. іст. музей ім. Д. І. Яворницького. Дніпро. 2017. 68 с. (Серія: «За Україну, за її волю...»).

²⁰ Горбань С. М., Левченко Ю. С. Бій під Крутами 29 січня 1918 р.: за матеріалами газет 1993–2008 рр. (фонди НБУВ). *Україна: події, факти, коментарі*. 2008. № 3. С. 86–93 ; Карплюк О., Н. Моїсеєнко Н. Бій під Крутами 29 січня 1918 р. : бібліогр. 1918–2008 рр. (фонди НБУВ). *Україна: події, факти, коментарі*. 2008. № 2. С. 61–68.

²¹ *Назавжди вписані в історію України: пам'яті героїв Крут* : метод.-бібліогр. матеріали / Львів. обл. універс. наук. б-ка ; [уклад.: І. Лешнівська, Г. Москович, Т. Семенів ; ред. О. Буковина]. Львів : Ліґа-Прес, 2011. 20 с. : іл.

²² *Бій під Крутами в національній пам'яті* : [зб. док. і матеріалів] / Укр. ін-т нац. пам'яті ; [упоряд. : О. М. Любовець та ін.]. Київ : Пріоритети, 2013. 285 с. Видання доступне також в електронному вигляді. URL: http://www.memory.gov.ua/sites/default/files/userupload/kruty_zbirnyk_2013.pdf

З нагоди 100-річчя національно-визвольних змагань 1917–1921 рр. низка освітянських бібліотек Міністерства освіти і науки України та Національної академії педагогічних наук України (Державна науково-педагогічна бібліотека України ім. В. О. Сухомлинського, Львівська обласна науково-педагогічна бібліотека, Наукова педагогічна бібліотека Тернопільського ОКІППО, Наукова бібліотека Харківського наукового педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди, Бібліотека Криворізького державного педагогічного університету та ін.) запланували підготовку бібліографічних посібників різних жанрів, переважно на фондах своїх книгозбірень, присвячених революційним подіям [23].

На даний час наукові співробітники відділу національної бібліографії НБУВ працюють над новим бібліографічним виданням «Українська революція і державність (1917–1921)», що охоплюватиме літературу, видану у 2000–2018 рр., і буде своєрідним продовженням покажчика, підготовленого НБУВ у 2001 р. Нині бібліографічна база даних покажчика вже нараховує понад 6 тисяч записів.

Національна історична бібліотека України на своєму сайті започаткувала рубрику «Українська революція 1917–1921 років». Нині ведеться інтенсивне наповнення бази даних.

Отже, тематика національно-визвольних змагань українського народу знаходить своє відображення у бібліографічних посібниках різних форм і жанрів. Позбувшись ідеологічного диктату, за роки незалежності України значно зросла кількість наукових праць з історії України, а також розширилася джерельна база бібліографування з даної тематики. Цьому сприяла співпраця й вільний обмін літературою з дослідниками з української діаспори. Відбулися якісні зміни у науково-методичних та методологічних засадах бібліографування інформації з гуманітарних та суспільних наук. Вперше побачили світ тематичні бібліографічні посібники, в яких представлені видання про діяльність УЦР, Українську революцію і національно-державне будівництво, висвітлюються питання соборності українських земель, більшовицькі репресії в Україні. Постійно зростає кількість біобібліографічних покажчиків, присвячених М. Грушевському, П. Скоропадському, В. Винниченку, С. Петлюрі, Н. Махну та ін.

Рідкісні бібліографічні видання відцифровуються, а нові – з'являються паралельно і в електронній формі, що забезпечує вільний доступ до них віддаленим користувачам.

Однак, існуючі бібліографічні покажчики, як і першоджерела, не вичерпують означеної теми. Сучасні бібліографічні дослідження визвольних змагань революційної доби ще не охоплюють всієї палітри видань про національних героїв та історію країв і регіонів. Спостерігається певне розпорощення бібліографічних сил. Необхідно поглибити співпрацю наукових та публічних бібліотек різних відомств, архівних установ щодо перспективного планування підготовки бібліографічних праць, розширення взаємодії зі створення всеукраїнського електронного ресурсу, який би комплексно, достовірно, оперативно, систематизовано відображав усю ретроспективу досліджень з історії українських визвольних змагань початку ХХ ст., перебіг подій у всьому його розмаїтті та повноті. Непересічне історичне значення Української революції потребує консолідації зусиль бібліографів, істориків, архівістів, музейних і педагогічних працівників для гідного увічнення пам'яті її героїв і надання доступу до текстів документів найширшому колу користувачів.

Бібліографічні посилання

1. Ріпецький С. *Бібліографія джерел до історії Українських Січових Стрільців / Братство укр. січ. стрільців*, Іст.-арх. комісія. Нью-Йорк : Вид. комісія братства УСС, 1965. 115 с.
2. Шанковський Л. *Бібліографія до історії українського повстанського руху під час визвольної війни 1917–1920 рр. і після неї, 1921–1924 рр.* Укр. книга. [Філадельфія], 1971. Ч. 1. С. 26–29.
3. *Бібліографії зарубіжних видань з історії України* : бібліогр. покажч. / АН УРСР, Ін-т історії ; уклад. : Ф. П. Максименко, В. М. Рябоконт; відп. ред. Р. Г. Симоненко. Київ : Наук. думка, 1971. 180 с.
4. Pidhainy O. S., Pidhainy O. I. *Symon Petlura : a bibliogr.* Toronto ; New York : New Review Books, 1977. 71 p. (Bibliographic Ser. ; № 1 / Symon Petlura Inst. Public. ; № 1). URL: <http://diasporiana.org.ua/slovniki-dovidniki/15372-pidhainy-o-spidhainy-o-symon-petlura-a-bibliography>
5. *Svoboda : a select index : official publication of the Ukrainian National Association, INC. A Fraternal Association* : Vol. 4 : August 1914 to December 1918 / Immigration history research center ; ed. : W. Anastazievsky, comp. : R. Stepchuk. Saint Paul, 1994. 394 p.
6. *Володимир Кирилович Винниченко (1880–1951)* : бібліогр. покажч. / М-во культури та мистецтв України, Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка ; склад. : Т. В. Гологорська, Т. Г. Шерстюк ; наук. ред. В. М. Пивоваров. Харків, 1995. 110 с.
7. *Гетьман Павло Скоропадський (1873–1945)* : матеріали для бібліогр. / НАН України, Центр. наук. б-ка ім. В. І. Вернадського ; упоряд. : Г. Шовкопляс, І. Шовкопляс ; бібліогр. ред. Л. Беляева ; відп. ред. О. С. Онищенко. Київ ; 1996. 54 с.
8. *Архівна і бібліотечна справа доби визвольних змагань в Україні (1917–1921 рр.)* : каталог кн. виставки / Укр. держ. НДІ архів. справи та документознавства, Держ. іст. б-ка України ; упоряд. Л. Ястремська [та ін.]. Київ, 1997. 58 с.

9. *Визвольний шлях 1948–1998* : сист. покажч. змісту. [Ч. 1] / Нац. парламент. б-ка України, Укр. інформ. служба в Лондоні ; уклад. : Є. К. Бабич, Г. І. Гамалій, К. В. Камінська [та ін.] ; наук. керівники : Ф. П. Погребенник, В. В. Патока. Київ, 1999. 278 с. На правах рукопису.

10. *Нестор Махно : реальність і міфи* : бібліогр. покажч. / Запоріж. обл. універс. наук. б-ка; уклад. Г. Нагорна. Запоріжжя, 1999. 20 с.

11. *Український історик: журн. укр. іст. т-ва : покажчик змісту 1963–1997* / під заг. ред. Л. Винара. Нью-Йорк ; Торонто ; Київ ; Львів ; Мюнхен, 1999. № 1. 174 с.

12. *Українська революція і державність (1917–1920 рр.)* : наук.-бібліогр. вид. / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; редкол. : О. С. Онищенко (голова) [та ін.] ; уклад. : А. Л. Панова, В. Ф. Солдатенко, Л. В. Беляєва [та ін.] ; наук. ред. В. Ю. Омельчук. Київ, 2001. 816 с. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/E_LIB/00002709/.

13. Білокінь С. І. Бібліографія історична. *Енциклопедія Сучасної України*. Київ, 2003. Т. 2 : Б – Біо. С. 624–625.

14. *Петлюра С. В. (1879–1926)* : [бібліографія] / Дніпропетровськ. обл. універс. наук. б-ка ; уклад. : Н. Білінова. Дніпропетровськ, 2007. 13 с.

15. Булгаков Ю., Павленко С. *Життя та діяльність Павла Скоропадського в українській історіографії 1991–2011 рр.* : бібліографія ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ : Логос, 2012. 59 с.

16. Казьмирчук Г. Д. *Історична бібліографія* : [курс лекцій і метод. матеріалів для магістрів іст. ф-ту] / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, іст. ф-т, Каф. історії для гуманіт. ф-тів ; [уклад.] Казьмирчук Григорій Дмитрович ; [ред. С. В. Набока]. Київ : УкрСІЧ, 2013. 183 с. : іл.

17. *Останній гетьман України : до відзначення 140-річчя від дня народж. Павла Петровича Скоропадського (1873–1945)* : бібліогр. покажч. / уклад. : Е. А. Черкасова, О. В. Левчук; відп. за вип. В. О. Герасимова ; Запоріж. нац. ун-т. Запоріжжя, 2013. 26 с. URL: http://library.znu.edu.ua/bibliograf/2013/pavlo-skoropadskij_pokazhchik.pdf.

18. *Легендарний син Гуляйтілля : (до 125-річчя від дня народж. Нестора Івановича Махна)* : бібліогр. покажчик / Запоріж. обл. універс. наук. б-ка ім. О. М. Горького ; укладач Г. М. Нагорна. Запоріжжя : ВАЛПІС, 2014. 115 с.

19. *Симон Петлюра на сторінках українських газет 1917–1920 років* : матеріали до бібліографії. : [анот. бібліогр. покажч.] / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; [авт.-уклад. : О. А. Вакульчук (керівник) та ін. ; редкол. : О. С. Онищенко (голова) та ін.]. Київ, 2015. 377, [1] с.

20. *Людина великого масштабу : до 150-річчя від дня народж. Михайла Грушевського* : бібліогр. покажч. / уклад. : О. А. Горбань, О. В. Мартинова ; Запоріж. нац. ун-т. Запоріжжя, 2016. 56 с. URL: http://library.znu.edu.ua/bibliograf/pokazniki/Do_150_rokiv_M-Grushevskogo.pdf

21. *Схід і Південь України: час, простір, соціум* : у 2 т. Т. 2 : Матеріали до бібліографії / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т історії України ; уклад. : Т. В. Добко (керівник), О. Я. Дуднік, А. М. Колесніченко, Л. С. Новосолова, В. Ю. Радченко, В. А. Шкаріна [та ін.] ; редкол. : В. А. Смолій (голова), Г. В. Боряк, Я. В. Верменич [та ін.] ; наук. ред. В. І. Попик. Київ, 2016. 944 с. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/E_LIB/EIF0000072.

22. Добко Т., Дуднік О. Бібліографічні посібники з історії національно-визвольних змагань українського народу 1917–1921 рр. (перша половина ХХ ст.). *Бібліотечний вісник*. 2017. № 6.

23. *Довідник науково-інформаційної й видавничої діяль-*

ності та основних заходів, спрямованих на підвищення професійної майстерності бібліотечних працівників освітнянської галузі / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [уклад. : Л. О. Біла, І. І. Хемчян ; наук. ред. І. І. Хемчян; від. за вип. Л. О. Біла]. Київ, 2017. 103 с. URL: http://dnpb.gov.ua/wp-content/uploads/2015/12/directory_2017.pdf

References

1. Ripetskyi, S. (1965). *Bibliografii dzherel do istorii Ukrainykh Sichovykh Striltsiv* [Bibliography of sources for the history of the Ukrainian Sich Riflemen]. Niu-York: Vyd. komisiiia bratstva Ukrainykh Sichovykh Striltsiv. [in Ukrainian].

2. Shankovskiy, L. (1971). *Bibliografii do istorii ukrainskoho povstanskoho rukhu pid chas vyzvolnoi viiny 1917-1920 rr. i pisliia nei, 1921-1924 rr.* [Bibliography to the history of the Ukrainian insurgent movement during the liberation war of 1917-1920 and after it, 1921-1924]. [Filadelfiia]. *Ukr. Knyha, 1*, 26-29. [in Ukrainian].

3. Maksymenko, F. P., Riabokon, V. M. (Eds). (1971). *Bibliografii zarubizhnykh vydan z istorii Ukrainy: bibliohr. pokazhch.* [Bibliographies of foreign publications on the history of Ukraine: bibliographer. index]. Kyiv: Nauk. dumka. [in Ukrainian].

4. Pidhainy, O. S., Pidhainy, O. I. (1977). *Symon Petlura : a bibliogr.* Toronto; New York: New Review Books, 71 p. (Bibliographic Ser. N. 1 / Symon Petlura Inst. Public. N. 1). Retrieved from <http://diasporiana.org.ua/slovniki-dovidniki/15372-pidhainy-o-spidhainy-o-symon-petlura-a-bibliography>

5. Anastazievsky, W., Stepchuk, R. (Eds.) (1994). *Svoboda: a select index: official publication of the Ukrainian National Association, INC.* A Fraternal Association: Vol. 4: August 1914 to December 1918. Saint Paul: Immigration history research center Publ.

6. Holohorska, T. V., Sherstiuk, T. H., Pyvovarov V. M. (Eds). (1995). *Volodymyr Kyrylovych Vynnychenko (1880-1951): bibliohr. pokazhch.* [Volodymyr Kirillovych Vynnychenko (1880-1951): bibliographer. index]. Kharkiv. [in Ukrainian].

7. Shovkopliias, H., Shovkopliias, I. (Eds). (1996). *Hetman Pavlo Skoropadskiy (1873-1945): materialy dlia bibliohr.* [Hetman Pavlo Skoropadsky (1873-1945): materials for the bibliographer]. [in Ukrainian].

8. Yastremska, L. (Eds). (1997). *Arkhivna i bibliotekna sprava doby vyzvolnykh zmahani v Ukraini (1917-1921 rr.): kataloh kn. Vystavky* [Archival and Library Affairs of the period of Liberation struggle in Ukraine (1917-1921): catalog of the book. Exhibitions]. Kyiv. [in Ukrainian].

9. Babych, Ye. K., Hamalii, H. I., Kaminska, K. V. (Eds). (1999). *Vyzvolnyi shliakh 1948-1998: syst. pokazhch. zmistu* [The liberation way of 1948-1998: syst. pointer content. [Part 1]. (Na pravakh rukopysu – On the rights of the manuscript)]. Kyiv. [in Ukrainian].

10. Nahorna, H. (Eds.). (1999). *Nestor Makhno: realnist i mify: bibliohr. pokazhch.* [Nestor Makhno: Reality and Myths: a Bibliographer index]. Zaporizhzhia. [in Ukrainian].

11. Vinar, L. (Eds.). (1999). *Ukrainskyi istoryk : zhurn. ukr. ist. t-va: pokazhchik zmistu 1963-1997* [Ukrainian's historian : Journal of the Ukrainian Historical Society: index of content 1963-1997], 11. Niu-York; Toronto; Kyiv; Lviv; Miunkhen. [in Ukrainian].

12. Panova, A. L., Soldatenko, V. F., Bieliaieva, L. V., Omelchuk, V. Yu. (Eds). (2001). *Ukrainska revoliutsiia i derzhavnist (1917-1920 rr.): nauk.-bibliohr. vyd.* [Ukrainian

Revolution and Statehood (1917-1920): scientific and bibliographic edition]. Kyiv. Retrieved from http://www.irbis-nbuv.gov.ua/E_LIB/00002709/ [in Ukrainian].

13. Bilokin, S. I. (2003). Bibliohrafiia istorychna [Historical bibliography]. *Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy*. Vol. 2, pp. 624-625. Kyiv. [in Ukrainian].

14. Blinova, N. (Eds.). (2007). *Petliura S. V. (1879-1926): (bibliohrafiia)* [Petliura S. V. (1879-1926): (bibliography)]. Dnipropetrovsk. [in Ukrainian].

15. Bulhakov, Yu., Pavlenko, S. (2012). *Zhyttia ta diialnist Pavla Skoropadskoho v ukrainskii istoriohrafii 1991-2011 rr.: bibliohrafiia* [Life and activity of Pavlo Skoropadsky in Ukrainian historiography 1991-2011: bibliography]. Kyiv: Lohos Publ. [in Ukrainian].

16. Kazmyrchuk, H. D. (2013). *Istorychna bibliohrafiia: (kurs leksii i metod. materialiv dlia mahistriv ist. f-tu)* [Historical bibliography: [course of lectures and methodical materials for masters of the historical faculty]]. Kyiv: UkrSICH. [in Ukrainian].

17. Cherkasova, E. A., Levchuk, O. V. (Eds.). (2013). *Ostannii hetman Ukrainy: do vidznachennia 140-ricchia vid dnia narodzh. Pavla Petrovycha Skoropadskoho (1873-1945): bibliohr. pokazhch.* [The last hetman of Ukraine: to celebrate the 140th anniversary of the birthday. Pavlo Petrovich Skoropadsky (1873-1945): bibliographer. Index]. Zaporizhzhia. Retrieved from <http://library.znu.edu.ua/bibliograf/2013/pavlo-skoropadskij-pokazhchik.pdf> [in Ukrainian].

18. Nahorna, H. M. (Eds.). (2014). *Lehendarnyi syn Huliaipillia: (do 125-ricchia vid dnia narodzh. Nestora Ivanovycha Makhna): bibliohr. pokazhchik* [The legendary son of Gulyaypillia: (to the 125th anniversary of the birthday Nestor Ivanovich Makhno): a bibliographer. index]. Zaporizhzhia: VALPIS, 115 p. [in Ukrainian].

19. Vakulchuk, O. A. (et al.) (Eds.). (2015). *Symon Petliura na storinkakh ukrainskykh hazet 1917-1920 rokov: materialy do biobibliohr: (anot. bibliohr. pokazhch.)* [Simon Petliura on the pages of the Ukrainian newspapers of 1917-1920: materials to the biobibliograph: (annotated bibliographic index)]. Kyiv. [in Ukrainian].

20. Horban, O. A., Martynova, O. V. (Eds.). (2016). *Liudyna velykoho masshtabu: do 150-ricchia vid dnia narodzh. Mykhaila Hrushevskoho: bibliohr. pokazhch.* [Man of great scale: to the 150th anniversary of the birthday of Mikhail Hrushevsky: a bibliographer. index]. Zaporizhzhia. Retrieved from http://library.znu.edu.ua/bibliograf/pokazniki/Do_150_rokiv_M-Grushevskogo.pdf [in Ukrainian].

21. Dobko, T. V., Dudnik, O. Ya., Kolesnichenko (et al.) (Eds.). (2016). *Skhid i Pivden Ukrainy: chas, prostir, sotsium: u 2 t. T. 2: Materialy do bibliohrafii* [East and South of Ukraine : time, space, socium: 2 vol. Vol. 2: Materials to the bibliography]. Kyiv. Retrieved from http://www.irbis-nbuv.gov.ua/E_LIB/EIF0000072 [in Ukrainian].

22. Dobko, T., Dudnik, O. (2017). Bibliohrafichni posibnyky z istorii natsionalno-vyzvolnykh zmahan ukrainskoho narodu 1917-1921 rr. (persha polovyna XX st.) [Bibliographic Guides to the History of the Ukrainian People's National Liberation Struggle (1917-1921), the first half of the 20th century]. *Bibliotechnyi Visnyk*, 6. [in Ukrainian].

23. Bila, L. O., Khemchian, I. I. (et al.) (2017). *Dovidnyk naukovo-informatsiinoi i vydavnychoi diialnosti ta osnovnykh zakhodiv, spriamovanykh na pidvyshchennia profesii maisternosti bibliotechnykh pratsivnykiv osvitianskoj haluzi* [Directory of scientific information and publishing activities and main steps aimed at increasing the professional skills of library workers in the education industry]. Kyiv. Retrieved from http://dnbp.gov.ua/wp-content/uploads/2015/12/directory_2017.pdf [in Ukrainian].

Tetiana Dobko,

Doctor of Science in Social Communication, Head of department, Vernadsky National Library of Ukraine

Oleksandr Dudnik,

PhD in History, Senior Researcher, Vernadsky National Library of Ukraine

BIBLIOGRAPHIC INDEXES TO THE HISTORY OF THE UKRAINIAN PEOPLE'S NATIONAL LIBERATION STRUGGLE (1917-1921) (THE SECOND HALF OF THE 20th CENTURY AND THE BEGINNING OF THE 21st CENTURY)

The paper analyzes bibliographic materials on the history of the national liberation struggle of the Ukrainian people (1917-1921) published in Ukraine, the USSR and abroad in the second half of the 20th and the beginning of the 21st century. Their structure, subjects, informational content are illuminated, the changes in the methodology of their compiling principles are analyzed, modern bibliographic indexes, dedicated to the 100th anniversary of the Ukrainian revolution are presented.

In the second half of the 20th century bibliographic indexes on this issue were prepared only by the representatives of the Ukrainian diaspora in the West. Among them valuable works by S. Ripetskii «Bibliography of Sources on the History of Ukrainian Sich Riflemen» (New York, 1965), «The Ukrainian Republic in the Great East-European Revolution: a bibliogr. [Part 1-2.] / OS Pidhainy, OI Pidhaina (Toronto; New York, 1971-1975)» and «Symon Petlura» (Toronto, New York, 1977), an annotated bibliography Volodymyr Vynnychenko (Edmonton, 1989) et al. In the USSR, they were mentioned only in the context of criticizing the falsifications of the Great October Socialist Revolution.

In the 90s of the 20th century, the key bibliographic database was significantly expanded thanks to the retrieval of documents from special library funds, the inclusion of publications of foreign authors and diaspora, as well as publication of new research works by Ukrainian scholars. Bibliographic indexes published in independent Ukraine, reflecting the events of the Ukrainian Revolution (1917-1921), national-state construction, the issue of the spiritual unity of the Ukrainian lands, Bolshevik repressions in Ukraine are included. Modern bibliographic studies of the liberation movement of the revolutionary era have not yet covered the history of all national lands and regions.

К е у о р д s: historical bibliography, national liberation struggle of the Ukrainian people, Ukrainian revolution of 1917 – 1921, bibliographic reviews, lists and indexes published in the second half of the 20th century and the beginning of the 21st century.

Стаття надійшла до редакції 7.12.2017 р.